

Stansvik.

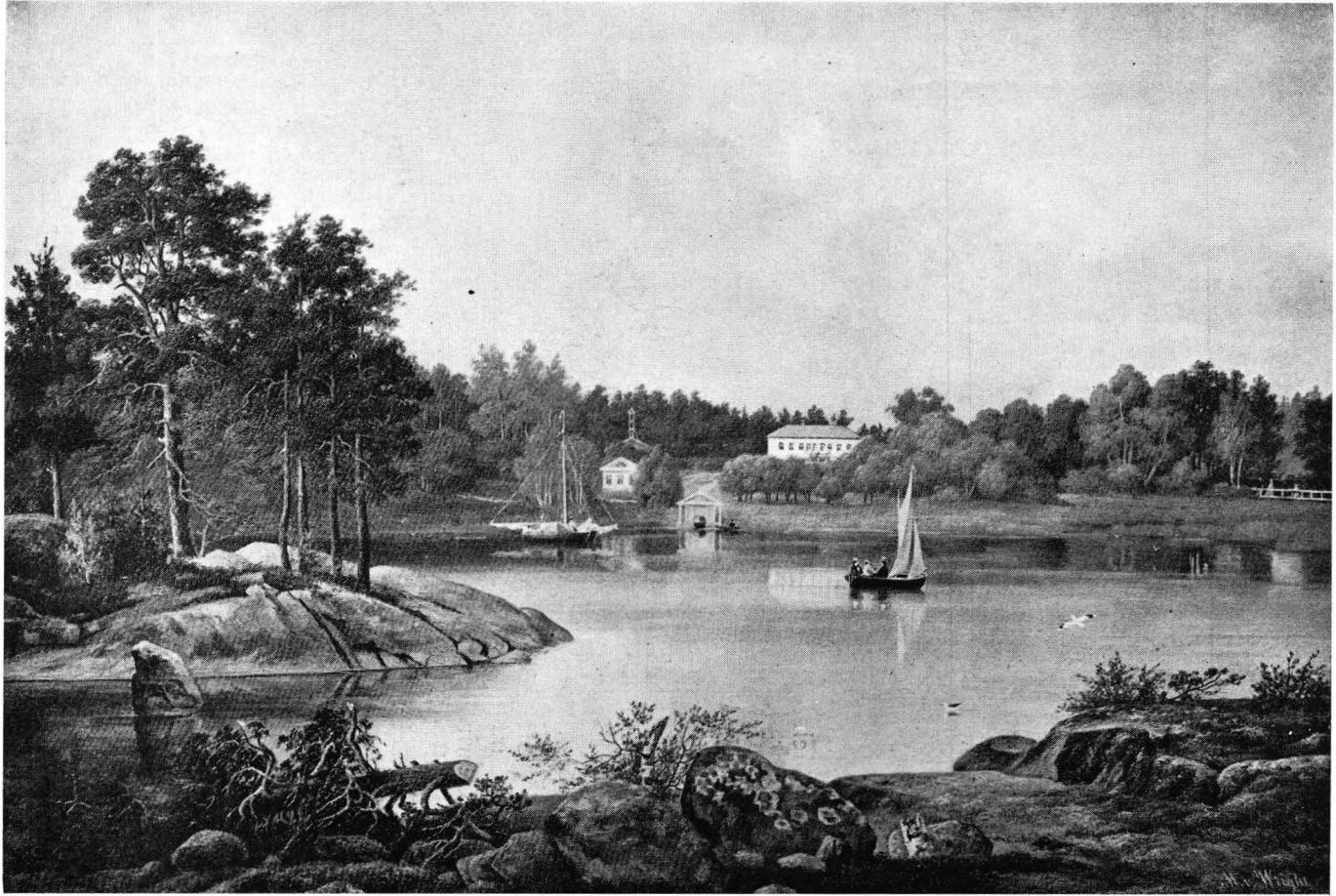
En herrgårdsidyll i nyländska skärgården.

Medan den blivande storstaden Helsingfors breder sig ut över sina omgivningar med en snabbhet, som anstår fartens tidevarv, ligger Stansviks gård endast några kilometer från stadens hjärta oförändrat och till synes oberört av tidens flykt. Den idylliska ro, som ännu åtminstone i vardagslag dröjer kvar kring dess lummiga stränder, störes knappt av motorsmatter och ångbåtsdunk från farleden, som stryker förbi på behagligt avstånd. Själva karaktärshuset ligger inbäddat i frodig grönska, och om inte det förnäma båthuset med sin antikiserade pelarfasad förrådde sig utåt farleden, skulle den förbipasserande ej ha en aning om att här i huvudstadens närmaste närhet gömmer sig en bit av äkta gammal nyländsk herrgårdskultur. Till och med den nya landsvägen, som bred och skrytsam drar fram genom Degerö skogar och låter bilarna och bussarna rulla med svindlande fart till Hästnäs sund, lämnar Stansvik helt på sidan i förnäm och ostörd ro. Den smala och krokiga väg, som söker sig fram till gården och där en bil endast med svårighet kan komma fram, hör otvivelaktigt till 1800-talet, till hästfordonens tid. Och man önskar att det så måtte länge förbli. Farten, bullret och det jäktande förvärvsbegäret äro främmande begrepp i denna fridsamma vrå av världen. Här dröjer någonting kvar av det gustavianska tidevarvets lätta och graciösa air, en fläkt av ett tidevarv, så långt från vårt eget, som de gamla familjevagnarna från nutidens motorracers.

»Samla inom ett litet område den älskvärdaste omvexling av berg, parker, fjärdar, vikar och uddar, som i vår tid omkransa Finlands nya huvudstad — ställ vid sidan av Turholm dess grannar Jollas och Stansvik, och begär icke mer av en Finsk skärgårdsidyll!» Dessa ord av Topelius ha alltjämt sin tillämpning åtminstone vad Stansvik beträffar. Naturen är här ännu densamma som på 1880-talet, då Topelius skrev »Planeternas skyddslingar» eller på 1860-talet,

Avb. 1. Flygfoto över Stansvik.

Avb. 2. Stansvik, av Magnus v. Wright.

då Magnus v. Wright målade en tavla av gården, om man undantar några uppländningar kring de innersta vikarna.

Stansviks allodialsäteris historia såsom självständig lägenhet sträcker sig ej längre än till 1790-talet, då det blev utbrutet från Degerö säteri, som då omfattade största delen av Degerö samt Villinge holmar. Stomlägenhetens öden kan man följa till slutet av 1500-talet, då den ägdes av borgmästaren i Helsingfors *Lars Mikkelsson*, som även genom sin hustru, Märta Persdotter Ruuth, 1587 hade fått frälsefrihet för Tullholm (Turholm). Hans son Hans Larsson ärvde Turholm, medan Degerö tillföll sonen Augustinus Larsson, 1646 adlad med namnet *Svanström*¹ och gift med Anna Grönfelt. I början av 1700-talet (1710) ägdes Degerö gård av arvingarna till dessa makars dotter, fru Gunilla Svanström. Den sistnämnda hade i sitt andra gifte med löjtnant Karl Brunow en dotter, *Anna Kristina Brunow*, som ärvde Degerö. Hon var två gånger gift: 1) med regementskvartermästaren Matts Forbes, 2) med överstelöjtnanten friherre Lorens Mellin. Dottern i andra giftet, *Sofia Elisabet Mellin*, erhöll vid sitt giftermål med löjtnanten, friherre Otto Armfelt som morgongåva Degerö. Häröver uppsattes en överenskommelse, daterad Mörskom gård den 2 januari 1735. Löjtnant Armfelt avled 1742. Nio år senare ingick hans änka nytt äktenskap med kaptenen vid Nylands infanteri, sedermera överstelöjtnanten Otto Ludvig Taube, varvid laga avvitrning skedde mellan henne och hennes två barn i det tidigare äktenskapet. Degerö behöll hon emellertid som sitt modernearv. Det övergick efter hennes död till sonen från första giftet, löjtnanten vid Nylands infanteri *Carl Adam Armfelt* (död 1792 på Degerö), vars änka Katarina Becksten och omyndiga son Otto Adam Armfelt den 15 september 1798 sålde gården till ett »bolag», vars intressenter voro: assessorn och auditören vid arméns flotta Carl Linnell, assessorn och regementsfältskären vid flottan Johan Engström samt majoren vid flottan *Johan Ludvig Brant*. Enligt en samma dag uppgjord överenskommelse fördelade dessa tre »bolagsmän» egendomen sålunda, att Linnell övertog huvudlotten eller $\frac{7}{16}$ av säteriet jämte räntan av Uppby frälsehemman, Engström blev ägare till »Jollas av ålder varande trenne torp» eller $\frac{4}{16}$ av säteriet, medan Brant på sin lott fick Stansvik »för detta varande Torp», numera »tre sextondels Säterie», jämte Finskviks ängen samt tvenne »lotter i Hållviks fiske och medföljande mark.» Lägenheten uppskattades till $\frac{5}{32}$ mantal och var till sin areal omkring 170 tunnland. Köpesumman för sistnämnda lott var 1000 riks-

¹ Enligt 1710 års jordebok var Degerö köpefrälse jäml. K. M:ts brev av den 31 mars 1648.

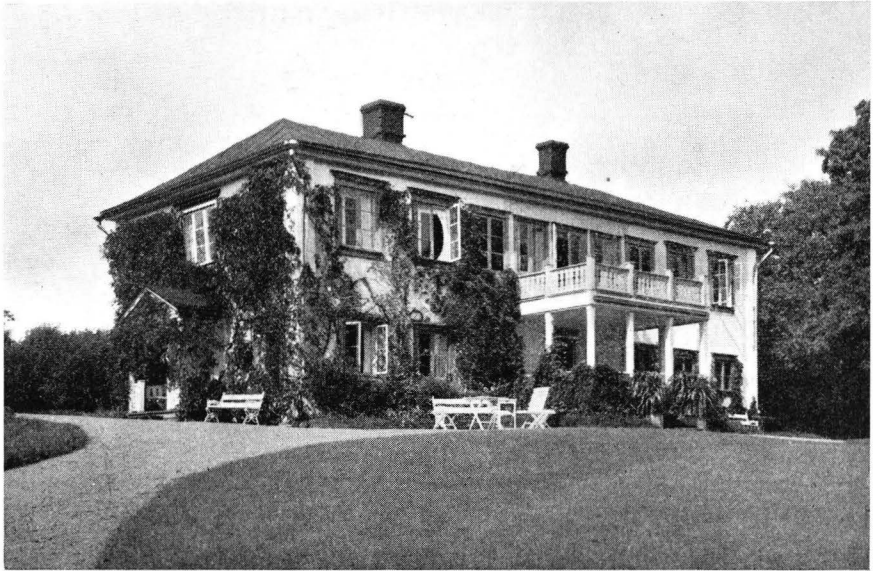
daler riksgälds. Willinge holmar stannade fortfarande i friherrinnan Armfelts ägo.¹

Medan assessorerna Linnell och Engström synas ha bosatt sig på var sin lott av Degerö, förefaller det sannolikt, att major Brant aldrig slog sig ned på sin possession. Enligt mantalslängderna för åren 1798 och 1799 beboddes Stansvik endast av gruvsmiden Boman. På gårdens mark funnos nämligen några järn- och silvergruvor, vilka man under Carl Adam Armfelts tid begynt upptaga och bearbeta. — Då dessa gruvors tidigare öden ju på sätt och vis höra till gårdens historia, må här i korthet meddelas, vad man därom vet. Sedan man omkring 1780 funnit, att bergen vid Stansvik innehöllo ansevärliga mängder både järn- och silvermalm, upplät dåvarande ägaren av Degerö gård, friherre Armfelt, deras bearbetning på arrende åt ett bolag, som ungefär samtidigt inrättade ett smältverk för malmen vid Kvarnbacka fors vid Gammelstaden. Arbetet sattes i gång under tillsyn av en notarie Ångman, men uppgavs inom kort, emedan man ansåg det mindre lönande. Emellertid undersöktes malmen ånyo av den i bergshandteringsens historia i Finland kände övermasmästaren Karl Otto Bremer, som fann, att malmen vid Stansvik var bättre än den, som bröts vid Sala och Falu gruvor i Sverige. Från järngruvorna hade ovannämnda bolag — enligt Bremer — brutit och sprängt något över 1000 skeppund järnmalm, varav en del transporterades sjöledes till Fagerviks masugn för att där undersökas. Den befanns emellertid oduglig, och största delen av den lösgjorda malmen blev i 13 år liggande på stranden i Stansviken, där den bl.a. användes av traktens skeppare till båtballast. Emellertid fann Bremer vid sin undersökning år 1796, att denna malm innehöll mellan 30 och 50 % järn. Han köpte 1797 den på stranden kvarblivna malmen och lät släpa bort den till Tykö bruk, där den blev med fördel använd till sista blocket. Det oaktat fortsatte man ej med brytningen efter sistnämnda år, ehuru en gruvsmid, såsom vi sett av mantalslängderna, bodde kvar på stället ännu 1799. Om silvergruvan på Stansvik, som samtidigt utan framgång bearbetades, säger Bremer: »Om jag icke bedrar mig, tror jag att denna gruva blir i en framtid en källa till rikedom för landet». Bremer var av allt att döma en stor sangviniker!²

Åren 1800 och 1801 synes Stansvik ha varit »platt öde», men mantalslängden för år 1802 upplyser oss om att Stansvik »possideras

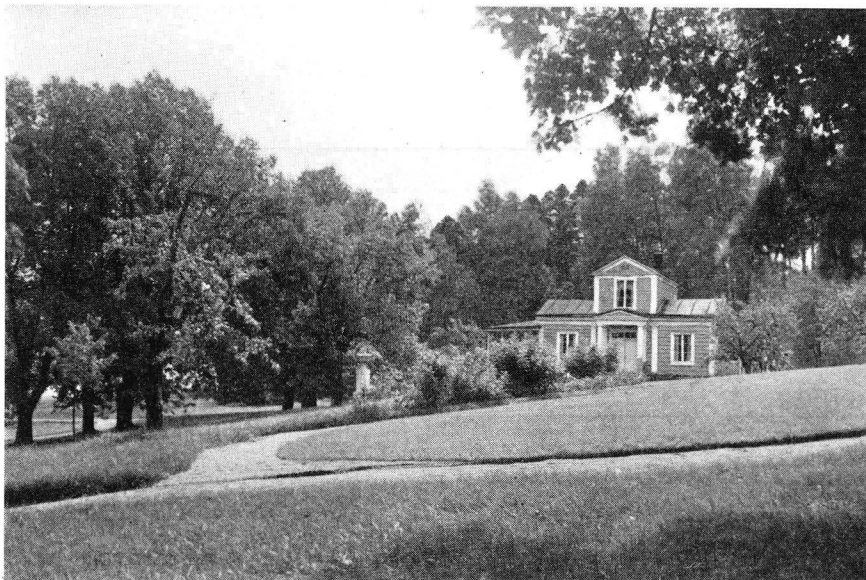
¹ Dessa uppgifter äro hämtade ur handlingar, som tillhöra nuvarande ägarna av Degerö gård fru L. Castrén och professor Gunnar Castrén.

² C. O. Bremer, Anvisning på malm och bergarter uti Stor-Furstendömet Finland. 2 delen. Åbo 1825. s. 40. Jfr också *Tekla Hultin*, Historiska upplysningar om bergshandteringen i Finland under svenska tiden, 1906.

Avb. 3. Karaktärshuset på Stansvik.

av Capitain Rosvall». Uppgiften måste anses fullt tillförlitlig, ehuru gårdens åtkomsthandlingar från denna tid gått förlorade. *Fabian Casimir Rosvall* var en i sitt slag märklig man. Han var född i Linderås i Sverige (Linköpings stift) år 1766 och fick sin första militära undervisning som kadett i Karlskrona. Efter åtskilliga kommanderingar som sjöofficer till utlandet, samt privata sjöresor, under vilka han upplevde många äventyr, blev han 1789 fänrik vid arméns flotta och deltog i sommarkampanjen i Finland följande år. Han stannade därefter på Sveaborg, hade 1808 avancerat till major vid flottan och överadjutant. Jämsides med sin militära verksamhet var han militärpedagog, utgav flera läroböcker och handledningar i navigation och »mineuri». Företalet till ett av hans arbeten: »Försök till hjälprepar för nybegynnare i Skeppsmanövern», band II, är daterat Stansvik 25 aug. 1804, ett bevis på att han en tid var bosatt på Stansvik. År 1805 är hans plats i mantalslängden emellertid upptagen av Emanuel Thelning, den bekante porträtt- och miniatyrmålaren. Rosvall hade sålt egendomen till Thelning. Om hans senare levnadsöden vet man, att han efter fredsslutet 1809 tog tjänst vid ryska flottan, avancerade till generalmajor, adlades i Ryssland 1821 och skrev sig därefter von Rosvall. Han blev slutligen hugnad med statsråds namn heder och värdighet. Finland övergav han emellertid inte, utan bosatte sig på Söderkulla gård i Sibbo, som han efter kriget köpt. Rosvalls tid på

Avb. 4. »Gula byggningen» på Stansvik.

Stansvik var ej lång; endast tre år förekommer hans namn i mantalslängden, 1802—1804. Men dessa längder innehålla några anteckningar av synnerlig vikt i gårdens historia. Man hade på 1790-talet infört strängare bestämmelser om vad som var att betrakta som lyx och därför underkastat beskattning. Till lyxen hörde onödigt stora bostäder, och dessas storlek beräknades efter antalet »fönsterlufter». Följden var att antalet fönster upptecknades i mantalslängderna. År 1802 hade kapten Rosvall på Stansvik endast tvenne mindre fönsterlufter, följande år saknas alla uppgifter, men 1804 uppträder Stansvik med icke mindre än 11 större och 10 mindre fönsterlufter. Härav måste man draga den slutsatsen, att en ny byggnad uppförts på gården just år 1803 eller 1804. Denna byggnad kan knappast ha varit någon annan än det nuvarande karaktärshuset, vars tillkomstår varit okänt, men vars stil leder tanken just till sekelskiftet. Måhända hade Rosvall själv utfört ritningarna till huset. Detta var ju mycket vanligt bland officerare på den tiden. Med tanke på den nämnda lyxskatten frestas man till misstanken, att den påverkat husets arkitektur. Fasaden med sina många fönster skulle göra ett förmöget intryck. Men för att antalet skatteobjekt ej skulle bli för stort införde man fyra blindfönster på fasaden, medan man på husets baksida knappade in på fönstrens antal så mycket som möjligt! Det är dock tänkbart, att kravet på symmetri medverkat till införandet av blindfönstren.

Avb. 5. Gruvbyggningen på Stansvik.

Mantalslängderna utvisa, att Thelning var bosatt på Stansvik redan 1805. Detta år hade han sannolikt blivit ägare av gården, som ju låg nära Sveaborg, där han just denna tid var flitigt sysselsatt med att måla porträtt av officerare tillhörande garnisonen. Om man får tro Jac. Ahrenberg, hade konsten redan gamla anor på Stansvik. Här skall, enligt vad han berättar i kapitel VI i »Rojalister och patrioter», på 1780-talet ha funnits ett av Ehrensvärd uppfört »stort provisio-
nellt skjul med breda, låga fönster; det användes av honom som atelier för gallions-skärarna, och här gav den gamle målaren Ahrenius undervisning i måla och teckna, medan konstruktörerna drogo upp sina mallar på de stora ritborden.» Här har, säger Ahrenberg, också den första ståtliga Turunmaa-modellen byggts. Och han fortsätter: »Detta märkeliga rum, Finlands första konstakademi, var nu skäligen förfallet, men hade år efter år fått stå kvar — ett ungdomsminne för Mannerskantz.» Ahrenberg har i sin berättelse inflickat så många autentiska drag ur verkligheten, och detaljerna i ovannämnda skildring äro av det slag, att man inte kan anse dem vara helt gripna ur luften. Att Mannerskantz varit ägare av Stansvik, är ju icke överensstämmande med den historiska verkligheten, men man vill dock förmoda, att Ahrenberg i fråga om denna »Finlands första konstakademi» haft någon tradition att bygga på. Också A. W. Rancken nämner i sin bok »Sveaborg, dess tillkomst och öden» (1933), att Elias Martin

Avb. 6. Båthuset på Stansvik.

en tid bodde på Stansvik och att han där som kamrat hade porträttmålaren Olof Arenius.

Emanuel Thelning var född i Sverige 1767, men flyttade kort före sekelskiftet till Finland. Han gjorde sig mest känd genom sin bekanta stora tavla, som föreställde Borgå lantdag 1808, och som skaffade honom en livstidspension på 600 rubel om året. Sedan denna blivit färdig — den målades på Stansvik — flyttade han till Petersburg, där han avled ensam och glömd år 1831. Om Thelning på Stansvik vet man tyvärr ingenting annat än det mantalslängderna meddela, nämligen att han icke »nyttjade guldur, equipager eller jagthundar» samt att han ej var kortspelare, vilket allt den tiden betraktades som lyx och beskattades. Av samma längder framgår vidare, att hans gårdsfolk bestod av 7 mantalsskrivna personer: han själv, hans hustru, två pigor, två torpare och en torparhustru. Thelnings äktenskap med Katarina Bergenklot var barnlöst.

Då uppgifterna om Thelning äro så ytterst knappa, kan det vara av intresse att taga del av den karakteristik av honom, som Fredrik Cygnæus ger i ett kåseri i Helsingfors Tidningar för 1842. Cygnæus breda, ordrika stil lämpar sig emellertid ej för citat i en kort uppsats. Han framställer Thelning som en stilla och anspråklös man, en ensam anakoret, som framlevde sina sista »bittert ljuva» stunder i en liten vindskammare i Petersburg. Med sitt veka, fin-

känsliga konstnärssinne hade han dragit sig tillbaka från världen, djupt missmodig över sin förfelade konst, sitt förfelade liv.

Enligt köpebrev av den 11 november 1817 sålde Thelning och hans hustru Stansvik för 9000 rubel bancoassignmenter åt den några månader tidigare adlade ledamoten i regeringskanseljen, sedermera verkliga statsrådet *Fredrik Vilhelm Edelheim* (Krogius).

Medan Thelning bodde i Petersburg, hade Stansvik varit uthyrt åt högre ryska officerare från Sveaborg. 1814 är gården enligt mantalslängderna bebodd av en viss amiral Bodakow och 1817 är den uthyrd åt amiralen, greve Ludovik Heiden, far till Finlands generalguvernör på 1880- och 90-talen. Heiden bodde kvar på Stansvik ännu under Edelheims tid till 1820. Från år 1821 har familjen Edelheim tagit gården i besittning om också endast om somrarna. Edelheim hade 1816 förlorat sin första hustru Anna Maria Franzén, och ingick i juli 1818 nytt äktenskap med Eleonora Elisabet Charlotta Taube, som var änka efter kapten Georg Vilhelm Bruncrona. Han hade med sin första hustru 8 barn, som vid moderns död ännu ej uppnått myndig ålder. Barnskaran ökades ytterligare, då hans andra hustru förde med sig i »boet» tvenne söner från sitt föregående gifte. När familjen år 1819 flyttade från Åbo till Helsingfors och om somrarna befolkade Stansvik, kan man tänka sig, att det gick livligt till både inom och utom hus. I mars föddes ett barn till, sonen Fredrik Otto, som emellertid avled en månad senare. Han var Fredrik Vilhelms enda barn i andra giftet.

Under 1820-talet pågick mellan staden å ena sidan och ett antal egendomsägare i trakten å den andra en process rörande fiskevattnen, varvid Stansviks intressen bevakades av juris kandidaten Paul Edelheim. Som en kuriositet må nämnas, att då rättegången syntes avlöpa mot stadens intressen, dess ombudsman, häradshövding Berndt Ulrik Tigerstedt, bl. a. åberopade namnet Stansvik, vilket skulle vara en förkortning av benämningen »Stadens vik», såsom bevis för att stadens fiskevatten egentligen sträckte sig ända hit. Motparten fann denna argumentering så »sinnrik», att den bevisade orimligheten av stadens anspråk.¹

Efter statsrådet Edelheims död i maj 1833 tillhörde egendomen hans barn till den 5 september 1836, då äldste sonen, senatskanslisten, sedermera senatorn och statsrådet *Paul Henrik Edelheim* utlöste sina syskon ur boet och blev ensam ägare till Stansvik. Priset för hela egendomen beräknades då till 12.000 rubel bancoassignmenter.

¹ Som källa för Stansviks historia under 1800-talet ha i främsta rummet antitats handlingar, som tillhöra gårdens nuvarande ägare.

Paul Henrik Edelheim var gift med Emilia Kristina af Brunér och hade med henne fem barn, av vilka det äldsta vid faderns död 1855 hade fyllt 10 år. Om Edelheims person säger en nekrolog i Helsingfors tidningar 1855, sannolikt författad av Topelius: »Så allmänt aktad, så verkligt värderad bortgår väl sällan en man från samhällets högre platser.» I efterlämnade anteckningar och handlingar har den tid, då Stansvik tillhörde familjen Edelheim, lämnat så obetydliga spår, att gårdens namn icke ens nämnes i släktens historia.¹ Här florerade dock om somrarna ett glatt familjeliv, som hos makarna Edelheims barn och barnbarn lämnat outplånliga minnen. En svag återglans av detta lyckliga sommarliv här speglar sig i följande rader, som en dotterson till statsrådet Edelheim, bergmästaren C. F. Westberg i Sverige (Knutsberg, Nora) inflickar i en dikt, skriven till Z. Topelius i ett brev av den 21 nov. 1891:

»Ej glömmet jag, om tiden än förrinne,
hur fagert Stansvik där i månsken låg.»

Från dessa tider härstammar ett åttkantigt bord i parken och en bänk, i vars ryggstöd äro infällda följande initialer, vilka hänföra sig till den Edelheimska släktkretsen:

S. H. — C. W. — M. W. — A. M. — E. H.

Att Stansvik varit kärt för dess ägare framgår bland annat av de många avbildningar av stället, vilka dessa under tidernas lopp läto utföra. Ännu finnas i behåll några koppar med motiv från Stansvik (se bilden s. 58), tydligen tillhörande en större servis från statsrådet Fredrik Wilhelm Edelheims tid. Se vidare den å s. 47 avbildade tavlan!

Vid årsskiftet 1855—56 bytte Stansvik åter ägare, då statsrådet Paul Henrik Edelheims omyndiga barns förmyndare bankdirektör Frans Edelheim sålde gården till universitetsadjunkten, medicine och kirurgiedoktorn, sedermera baroniserade professorn och generaldirektören vid Medicinalstyrelsen *Knut Felix von Willebrand*. Köpeskillingen utgjorde 8.500 rubel silver, varav 6.572 rubel var i egendomen in-tecknad gäld. Tillträdet skedde den 1 januari 1856. I köpet ingick en del inventarier och kreatur, bland vilka må nämnas tvenne arbetshästar och två kor, en äldre slup, måhända den, som finnes avbildad på v. Wrights tavla (s. 47), 2 roddbåtar och en not. Av möbler medföljde bl. a. en spegel, 2 soffor, 4 länstolar, 12 karmstolar, sannolikt delvis det möblemang, som ännu står kvar i salongen i övre våningen.

Enligt en förmodligen av Frans Edelheim författad beskrivning

¹ *John E. Roos*, Släkten Krogius. Helsingfors. 1924.

av egendomen hade därstädes på långa tider ej bedrivits något egentligt åkerbruk, »utan den befintliga åkern blivit begagnad huvudsakligast till mera lönande odling av potäter och andra jordfrukter». Man hade dock »cirkulationsvis» utsätt i åkrarna 3 å 4 tunnor höst- och vårsäd. Trädgården innehöll en mängd äppelträd av »utvalda sorter, plommon, päron» och körsbärsträd samt bärbuskar av alla slag.» Till lägenheten hörde vidare ett mindre orangeri, ett vinkast samt drivbänkar. Av byggnader funnos, förutom karaktärshuset, en flygelbyggnad med 5 rum, tre mindre boningshus med tillsammans 6 rum för arbetsfolket, en ria, stall, fähus, vagnslider, visthus, redskapshus, vedlider, badstuga, en god iskällare samt en potatiskällare av grästen. Gården beräknades kunna väl föda 2 hästar och 6 kor och dessutom saluföra 1500 lispund hö årligen. Rågskörden uppskattades till minst 12 tunnor, kornskörden till minst tre och havreskörden till minst 6 tunnor. Potatisavkastningen beräknades till omkring 120 tunnor under normala år. Fiskevattnet var utarrenderat åt en fiskare, som bebodde eget hus på gårdens mark och i årligt arrende erlade 12 rubel silver eller under bråd arbetstid gjorde motsvarande antal dagsverken. Nettobehållningen av gårdens avkastning beräknades i medeltal till 440 rubel silver.

Det var sålunda ett rätt anspråkslöst jordbruk doktor von Willebrand övertog, då han blev ägare av Stansvik. Hans avsikt var förmodligen också endast att erhålla en vacker sommarbostad för sig och sin familj samt en angenäm sysselsättning vid sidan av sitt egentliga kall som läkare och vetenskapsman. v. Willebrand nedlade mycket arbete på gårdens förskönande. Han planterade den vackra ekallén, som nu ger sin prägel åt uppfarten till gården från landsidan. Plantorna voro satta av ollon, dem han medfört från Fontainebleauskogen i Frankrike. Den mot stranden sluttande planen mellan karaktärsbyggnaden och båthuset omreglerades. På stranden byggdes en kägelbana och på Talludden uppfördes ett lusthus, där man kunde njuta av den hänförande utsikten över Kronbergsfjärden och över farleden österut. Såsom en kuriositet må nämnas, att detta lilla lusthus flyttades från södra hamnen i Helsingfors, där det tidigare tjänstgjort som biljettkontor på sjötraden Helsingfors—Petersburg. Lusthuset eller det s. k. templet på »Holmen» vid den lilla »Gruvviken» härstammade från den Edelheimska tiden. Av intresse kan vara att nämna, att en av villorna på de Stansvik tillhörande holmarna, den på Långholmen, utgjort vägpaviljong i Helsingfors och uppgives vara ritad av Engel. — Generaldirektör v. Willebrand utvidgade och förskönade även trädgården genom plantering av nya fruktträd och bärbuskar.

Stansvik blev sommartid genom sin naturskönhet och sitt värd- folks älskvärda gästfrihet en omtyckt tillflyktsort för många huvud- stadsbor, och på dess mark fingo många av familjens vänner som- marbostäder, till vilka de år efter år med samma förtjusning åter- vände. Bland de sistnämnda må särskilt nämnas familjerna August Schauman, Knut Furuhjelm samt A. von Collan. Även med gran- narna på Degerö idkades ett livligt umgänge. Det glada och fria ungdomsliv, som familjens egna ungdomar — Victor, Maria, Erik, Rein- hold och Alice v. Willebrand — med jämnåriga kamrater på de när-

Avb. 7. Salongen på Stansvik.

liggande egendomarna då förde, har hos dem efterlämnat outplån- liga minnen. En av dem, numera överstelöjtnanten, baron Erik v. Willebrand, den på 1880-talet så kände kapplöpningsryttaren (»vär- landsman» enligt dåtida tidningsspråk), har med älskvärt tillmötes- gående ställt sina anteckningar om dessa tider — 1860- 70-talen — till mitt förfogande, och jag begagnar mig av tillfället att ur dem meddela några utdrag.

»I vissa avseenden företedde Stansvik den tiden en annan an- blick än nu. För det första funnos då inga andra villor varken på Stansvik eller på angränsande områden än vår lilla gula villa, som ständigt beboddes av familjen Tschetschulin och villan på »Holmen», där professor A. E. Arppe med familj den sommaren bodde. Vi barn

hade därför fritt spelrum överallt på obebodda stränder, holmar och klippor; och mycket mera lycka än konst var det ju sannerligen att under våra båtfärder och upptäcktslekar ingen av oss förolyckades. Naturligtvis funnos då inga ångslupskommunikationer, men i stället praktiserades ofta den ganska äventyrliga metoden att man, som det hette, »parerade» Borgå-ångbåten. Detta gick till på så sätt att man rodde ut rakt emot den frambrusande hjulångaren och manövrerade roddbåten så att den ett visst moment gled invid ångarens sida, varpå man fattade tag i en utkastad fånglina och med tillhjälp av en fall-

Avb. 8. Kopp av ryskt porslin med bild av Stansvik.

repstrappa äntrade upp på däck. För det ändamålet låg alltid en roddbåt förtöjd vid gamla Talluddsbryggan nedanför lusthuset. Synnerligen skicklig i konsten att »parera» var vår outhärliga dräng Magnus och så vitt jag minns misslyckades hans »pareringar» aldrig. Men det allmänna trafikmedlet var ju förstås rodd eller segling och på detta primitiva sätt strömmade gäster till Stansvik minst lika ofta och obesvärat som nuförtiden.

Ett gårdens faktotum var Stansviks dåvarande förvaltare, gamle trädgårdsmästaren Villberg, som driftigt och omtänksamt skötte odlingarna, försäljningen och allt annat, fastän han nog sällan var riktigt spiknykter. Jag för min del imponerades av gamle Villberg, när han under regniga dagar styrkt sig med en tår på tand och satt och slöjdade i redskapslidret, ty då skildrade han livligt sina minnen

bl. a. av Sveaborgs bombardemang under Krimkriget och han berättade fängslande om hur Sandhamn tappert försvarades av en fåtalig trupp finska skarpskyttar, vilka träffsäkert sköto in i en anfallande engelsk jagares kanongluggar. Dagligen kl. 5 på morgonen rodde Villberg och Villbergskan den lastade mjölkbåten till staden, och vanligtvis medföljde också min far och återvände med dem.

Underbart att folk den tiden utan knot höll ut med den ständiga rodden och med det hårda dagsarbetet från bittida till sent på kvällen! Av allt att döma skulle man väl tro att dåtida levnadsförhållanden i allmänhet voro vida enklare och anspråkslösare än nu förtiden. Jo, visserligen bland arbetarne. Men däremot var herrskapens levnadssätt visst inte anspråkslöst, ty åtminstone på Degerölandet florerade den tiden ett vida livligare sällskapsliv än nu i våra dagar. Alla hade utmärkta hästar och ekipager, kuskar och betjänter, och på våra smala, backiga vägar sågos åkande och ridande herrar och damer så gott som dagligen. Degerö gård ägdes då av den populära generalguvernören baron Rokassoffski och Turholm innehades av gamle kommerserådet Henrik Borgström, som höll egendomen i ett alldeles mönstergillt skick. Vårt umgänge med familjerna Rokassoffski och Borgström var synnerligen livligt, middagar och supéer höllos ofta, än hos oss på Stansvik, än på Degerö och på Turholm. Jag minns så väl de dyrbara hästar, på vilka bröderna Wladimir och Alexej Rokassoffski brukade komma ridande till Stansvik. Den tiden drog man sig ej heller för att göra besök på långa distanser. Vi foro ofta i vagn till Sonaby och emellanåt ända till Gumtäkt. — Sonaby ägdes då av min fars sväger, den berömde rättslärde baronen Gabriel von Bonsdorff. Även Gumtäkt tillhörde tidigare farbror Gabriel, som sedan avstod egendomen åt sin son, vår kusin Hjalmar von Bonsdorff. — Farbror Gabriel, faster Charlotte och deras två döttrar Augusta och Sonja (sedermera gift med svenske förste hovstallmästaren C. J. F. d'Orchimont) bodde endast om somrarna på Sonaby. Där emot bodde Hjalmar och Matilda v. Bonsdorff med familj året om på Gumtäkt. — Ganska ofta kommo Bonsdorffs från Sonaby och även Bonsdorffs från Gumtäkt till oss på Stansvik . . . Som synes, rådde då på Degerölandet ett äkta gammaldags herrgårdsliv, olikt vårt nuvarande levnadssätt.» Efter ovan nämnde Villberg blev år 1871 P. G. Pettersson från Sverige inspektör å Stansvik. Under dennes och sedermera sonen Emil Petterssons insiktsfulla skötsel ha Stansviks jordbruk och trädgårdsanläggningar försatts i ett förträffligt skick.

Stansviks utseende omkring karaktärshuset torde ha bibehållit sig tämligen oförändrat under de senaste hundra åren, fränsett natur-

ligtvis lövträden som vuxit upp eller nyplanterats. Besökaren, som landstiger vid båthuset, får nu som för ett sekel sedan ett starkt och enhetligt intryck, bestämt av det unga 1800-talets nyklassiska smak. Själva båthuset i gul grundfärg med två symmetriska vita pelarrader har tydligen till mönster ett grekiskt tempel. »Gula byggnaden» med vita pilastrar och sitt trapphus flankerat av två fristående joniska pelare erbjuder likaledes en antikiserande anblick. En senare tid, som haft svårt att fatta antiksvärmeriet så allvarligt, har tillbyggt två verandor och år 1898 en övervåning, allt eftergifter åt behovet av ökat utrymme.

Generaldirektör v. Willebrand avled år 1893. Hans maka Anna Sofia, f. Jaenisch, överlevde honom i över två decennier. Efter hennes död år 1914 övergick egendomen till deras barn, friherre Reinhold Felix v. Willebrand samt döttrarna, fru Maria Rohtlieb, gift med häradshövding H. Rohtlieb, och fru Alice Fahlbeck, gift med professor P. E. Fahlbeck, båda i Sverige. Numera äges Stansviks gård av dessas svenska arvingar.

De yngre generationerna från Sverige kommo efterhand att utgöra en allt talrikare skara, som sommar efter sommar gästade Stansvik. Med familjerna i grannskapet, alltifrån sekelskiftet särskilt familjerna Alfred och Gustaf Norrmén samt August Ramsay, fortsattes äldre tiders glada umgängesliv. Över huvud taget har bosättningen på och ikring Stansvik erhållit en ovanligt stabil karaktär så till vida som många av sommargästerna under årtionden aklimatiserat sig där.

Paul Nyberg.